

Boda Mihály¹

Hibrid háború: konfliktusforma a harmonikus béke és a direkt háború között – A hibrid háború katonafilozófiai értelmezése

A nemzetközi viszonyok tekintetében a 20. század végét alapjaiban határozták meg az USA, majd más, európai államok ellen elkövetett terrortámadások, illetve a terror-szervezetekkel szemben viselt háború. A katonai elméletek területén ezt a korszakot a terrorizmus, illetve azzal összefüggésben a felkelés és a terror-szervezetek ellen viselt háború kutatása uralta. Ezekhez a kérdésekhez a 21. század elején – a változó nemzetközi viszonyokkal összhangban – olyan újabb kérdések és kutatások csatlakoztak, amelyek a hibrid háború mibenlétének tisztázására irányultak.

A háború hibrid formájának meghatározása

A hibrid háború vizsgálatát a 21. század elején több, katonafilozófiai szempontból is lényeges kutatási irány jellemzi.² A hibrid háború egyes kutatók szerint semmilyen új elemet nem foglal magában, hanem csak a hadtörténelemben már korábban – írott formában az ókorban Szun-cénél – is megjelent módon ötvözi a reguláris katonai erők direkt hadviselését az irreguláris erők indirekt hadviselésével. Az újdonság csupán annyi, hogy amíg korábban ezeket az erőket egyszerre, ám egymástól elkülönítetten vetették be, addig manapság inkább integráltabb alkalmazásuk került előtérbe. Ebben a szellemben határozta meg a hibrid háborút Frank G. Hoffman, aki szerint: „A hibrid fenyegetések magukban foglalják a háborúzás különböző módozatainak teljes spektrumát, ideértve a konvencionális képességeket, az irreguláris harcászatot és harcrendet, a terrortetteket, amelyek

¹ Egyetemi docens, NKE HHK Hadtörténelmi, Filozófiai és Kultúrtörténeti Tanszék; PhD.

² Vö. WITHER 2016: 74–77.

megkülönböztetés nélkül alkalmazott kényszerrel és erőszakkal járnak együtt, illetve a kriminális tevékenységet.”³

A hibrid háború hadtörténelmi vonatkozásai mellett felfigyelhetünk arra is, hogy a 20–21. század fordulóján a terrorszervezetek és a velük szemben harcoló állami terrorellenes egységek önálló, azaz nem a direkt harcmodorral kevert, aszimmetrikus harcéljárásai jelentős sikereket értek el (például a terrorista vezetők kiiktatásában). Ennek következtében az államok az egymással szembeni – szimmetrikus – konfliktusaikban is szívesen alkalmazták és alkalmazzák ezeket. A hibrid háborús eszközök ezért önállóan is alkalmazható eszközök az államok közötti szimmetrikus konfliktusban.

Ezt a következtetést támasztja alá az is, hogy a hibrid háborúban használt eszközök természetét tekintve nagy figyelmet kapnak a nem katonai eszközök és módszerek (mint például a társadalmi destabilizálás, az információs támadás, a kémkedés és a célzott támadás személyek vagy objektumok ellen), amelyek lehetővé teszik a harctéren, a hagyományos katonai eszközökkel megvívott direkt háború elkerülését. A hibrid háború ennyiben nagyon hasonlít a 20. század második felének és a 20–21. századok fordulójának egyéb indirekt háborútípusaihoz, mint például az amerikaiak alacsony intenzitású, illetve negyedik dimenziós háborújához, a kínaiak nem korlátozott háborújához vagy kicsit később az oroszok „Geraszimov-doktrínájához”.⁴

A hibrid, valamint az indirekt háború többi típusa között van hasonlóság és különbség is. A hasonlóság abban keresendő, hogy az indirekt háborúk általában véve, így a hibrid háború is, a megtévesztésre alkalmas eszközökkel élve igyekeznek célt elérni.⁵ A különbség pedig magukban az alkalmazott eszközökben keresendő. A hibrid háború ugyanis számos olyan eszközt igyekszik bevonni a konfliktusba, amely korábban nem volt adott, vagy amely sem a direkt háborúnak, sem az indirekt háború más formáinak nem volt lényeges eleme. Ezen eszközök között vannak olyan nagyobb jelentőséggel bírók, mint amilyen az információs támadás a kibertéren keresztül vagy az autonóm fegyverrendszerekkel való konkrét egyént célzó támadás.⁶ Az eszközöket illetően a hibrid háború másik fontos jellemzője, hogy abban bizonyos értelemben bármilyen, megtévesztésre alkalmas eszköz és módszer felhasználható. Hoffman definíciójából idézve a hibrid háborúkat „magukban foglalják a háborúzás különböző módozatainak teljes spektrumát”.

³ HOFFMAN 2007: 8.

⁴ WITHER 2016: 77–79; SIMICSKÓ 2017: 6; HOLECZ 2017.

⁵ A megtévesztésre nézve bővebben lásd JOHNSON 1995: 166–167; BODA 2019a; 2021: 25–68.

⁶ Bővebben lásd BODA 2022: 100–106.

A hibrid háborút így az indirekt háború egyik típusaként lehet meghatározni, amelyben államok más államokkal szemben nem katonai jellegű, vagy nem hagyományos katonai jellegű, a megtévesztésre alkalmas eszközöket és módszereket alkalmaznak. Az eszközök természetével összhangban lehet meghatározni a hibrid háború célját. A hibrid háború célja ugyanis az alkalmazott eszközök megtévesztő természetéből fakadóan relatíve alacsony jelentőséggel rendelkező cél, amely minden összevéve nem érdemes arra, hogy elérése végett direkt háborút vívjanak. Ez a cél ugyanakkor speciális állami érdek kielégítése, amelyet az ellenség megtévesztésével, a legtöbb esetben a civil társadalom keretei között igyekeznek kielégíteni. A hibrid háborúban alkalmazott megtévesztésre épülő eszközök és ezzel összefüggésben a relatíve alacsony jelentőséggel rendelkező politikai célok meghatározzák azt is, hogy a hibrid háborúban alkalmazott erőszak relatíve alacsony intenzitású.

Hibrid agresszió vagy hibrid háború?

Ha feltételezzük, hogy a direkt hadviseléssel vívott háborúkra a konvencionális háborút érdemi *casus belli*, illetve a kölcsönösen, továbbá nyíltan felvállalt és a harctéren megvívott fegyveres küzdelem a jellemző, akkor az eddig mondottak alapján a hibrid háború és a direkt háború között világos különbség tehető. Mivel azonban a „háború” kifejezésén alapvetően direkt háborút értünk, ezért felmerül a kérdés, hogy a hibrid agresszió vajon tekinthető-e háborúnak, vagy csupán agressziónak.

Carl von Clausewitz értelmezésében a direkt háború szükségképpen államilag szervezett, erőszakos agresszió. Ebben a definícióban elméleti szinten benne foglaltatik az, hogy a háborút államok vívják, és az legalábbis hajlamos az eskalációra, és elfajulni a szélsőségekig, minthogy a leghatékonyabb eszközök bevetésével, minden állami erőforrást mozgósítva az ellenség teljes elpusztítását célozza.⁷ Ebből a definícióból kiindulva a hibrid háború, bár államok vívják, a clausewitz-i értelemben nem erőszakos jelenség, mivel nem törekszik az ellenség teljes elpusztítására, nem mozgósít minden állami erőforrást, és nem feltétlenül a leghatékonyabb eszközt veti be az államérdek kielégítésére. Pontosan ellenkezőleg, olyan cél eléréseért folyik, amelynek a jelentősége relatíve alacsony, és ehhez mérli az erőforrásokat és az eszközöket is.⁸ Ennek megfelelően a hibrid agresszió az erőszak-alkalmazás másik formája, amelyben az alkalmazott erőszak a relatíve kevésbé jelentős célokkal összhangban relatíve kevésbé intenzív. A hibrid

⁷ CLAUSEWITZ 1961: 37–74.

⁸ Vö. RID 2013: 1–10.

agressziót a clausewitzi definíció alapján nem nevezhetjük háborúnak, az a direkt háborús agressziótól jelentősen különbözik.⁹

A tudományos köznyelv azonban mindkét típusú agressziót háborúnak nevezi. Felmerül a kérdés, hogy mégis mi az, ami miatt háborúnak nevezhetjük mind a direkt, mind a hibrid háborút. Mi a közös a hibrid háborúban és a direkt háborúban? Clausewitz szerint a hadtörténelemben fellelhető háborúk mindegyikére igaz, hogy potenciálisan megsemmisítő erőszakos jelenségek, amelyek egyben az állami akarat érvényesítésének az eszközei is. A hibrid háborúra azonban ez nem igaz. Mitől lesz mégis háború az indirekt háború? Ennek a kérdésnek a megválaszolásához el kell vetnünk a clausewitzi háborúdefiníciót.

A clausewitzi háborúdefiníció két része a potenciális megsemmisítés lehetőségét is magába foglaló magas intenzitású erőszak és az állami akarat érvényesítése. Ebben a definícióban általában a „politikai akarat” rész kap figyelmet, most azonban az erőszak tényező a fontos. Ezért Clausewitz definícióját „erőszakcentrikusnak” nevezhetjük. Mivel a hibrid háború az erőszak-kritériumnak nem felel meg, csak az akaratkritériumnak, ezért lehet azt gondolni, hogy a hibrid agresszió valójában nem háború. Az akaratkritériumnak azonban adhatunk olyan új értelmezést, amely alapján mind a direkt, mind a hibrid agresszió háborúként lesz értelmezhető.

Az új értelmezés szerint a háború a támadó állam három speciális szándéka összességének a megvalósítása. Az első szándék szerint az államérdeket valamilyen mértékű erőszakkal kell megvalósítani; a második szándék szerint a megtámadott állam érdekeinek olyan mértékben kell sérülniük, hogy a támadó állam érdekei kielégülést nyerjenek; a harmadik szándék szerint olyan eszközt kell választani, amelynek alkalmazása mellett a megtámadott államnak nem szabad tudnia kivédeni érdekeinek a sérülését (és ezzel a támadó állam érdekeinek a kielégülését).¹⁰ Másként fogalmazva, háborúnak tekinthetjük a politikai akarat erőszakos végrehajtását, amennyiben a politikai akaratot szándékosan egy másik állam politikai akaratának megsértése és a másik állam által a saját politikai akarata védelmére megalkotott mechanizmusok szándékos megsemmisítése által valósítják meg. Ezt a definíciót a háború „akaratcentrikus” definíciójának nevezhetjük. Az „akaratcentrikus” definíció legfontosabb eltérése Clausewitz „erőszakcentrikus” definíciójától, hogy belőle teljességgel kimarad a potenciális megsemmisítés lehetőségét is magába foglaló magas intenzitású erőszak fogalma. Az új definíció értelmében háborúnak minősül a direkt háború, amelyben például egy vitatott területet foglal vissza a támadó állam azáltal, hogy megsemmisíti a megtámadott

⁹ BODA 2019a: 15–18; SIMICSKÓ 2017: 11–13.

¹⁰ FINLAY 2018: 364–372.

államnak a térségbe telepített haderejét. Ám háborúnak minősül a hibrid háború is, mint például egy másik állam politikai választásának befolyásolása a szavazatokat összesítő számítógép és szoftver tűzfalának és kódjának megsemmisítésén és manipulálásán keresztül.

Hibrid háború: konfliktusforma a harmonikus béke és a konvencionális háború között

Relatíve alacsony intenzitású erőszak-alkalmazása miatt a hibrid háború az erőszak-alkalmazás szempontjából a béke és a direkt háború között helyezhető el.¹¹ A hibrid háborúnak ezt a jellemzőjét kétféleképpen lehet értelmezni. Az egyik értelmezés szerint a hibrid háború fogalma filozófiai értelemben „homályos” (*vague*) fogalom, mert objektíve (külső szemlélő által) nem lehet eldönteni, hogy egy ország háborúban áll, vagy békében. Erről csak az érintett fél képes dönteni, ám az ő döntése nem objektív, hanem érdekei által befolyásolt.¹² A másik értelmezés szerint a hibrid háborút ugyan köztes, de világosan meghatározható állapotnak tekintjük. E tanulmány szerzője most utóbbi álláspont mellett foglal állást.

A hibrid háború ugyanis nagyon hasonlít a 20. század második felét jellemző hidegháborúra. A hidegháborúban államok álltak egymással szemben, részben a nemzetbiztonsági szolgálatokon keresztül.¹³ A szolgálatok tevékenysége az állami politikai akarat folytatása más módszerekkel, amelynek során a szándék a saját állam érdekeinek érvényesítése volt a másik állam érdeksérelmén keresztül, olyan eszközökkel, amelyek felhasználásának szándéka lehetetlenné tenni a másik állam hatékony védekezését.

A hidegháborúra azonban a szolgálatok konfliktusa mellett a proxyháború is jellemző volt,¹⁴ amelyet a bipoláris világban a két nagyhatalom szövetségesei, bábjai vívtak egymással. A 21. század eleji nemzetközi viszonyokra viszont nem a bipolaritás a jellemző, hanem a multipolaritás, amelyben a proxyháborúknak kisebb szerepe van. Ezért e tanulmány szerzője szerint a hibrid háború a nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységét illetően hasonlít a hidegháborúra, azonban a proxyháborúkat tekintve eltér attól.

¹¹ RID 2013: 9–10; WHETHAM 2016: 85–86.

¹² ALMÄNG 2019: 196.

¹³ Lásd például BODA 2019b; 2019c; 2019d.

¹⁴ Bővebben lásd MOLLOY 2001.

Ennek az elképzelésnek az első felét támasztja alá az, hogy a hidegháborút a hibrid háborúhoz hasonlóan a béke és a direkt háború között szokás elhelyezni. Ennek oka, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok az állami akarat érvényesítése érdekében olyan erőszakos eszközöket alkalmaztak, amelyek által nem érték el a direkt háborúra jellemző erőszak intenzitását. Ehhez hasonlóan a nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenysége a hibrid háborúban is központi szerepet kap. A hibrid háború egyik paradigmaticus eszköze, az információs támadás, több szerző szerint nem más, mint „szabotázs, kémkedés és felforgatás”,¹⁵ amely a „fedett politikai tevékenység egy formája”.¹⁶ A hibrid háború másik fontos eszközét, az autonóm fegyverrendszereket tekintve egy szerző arra hívja fel a figyelmet, hogy azok bevetése „erősíti azt, amit a fedett műveletek már elkezdtek: az időben és a térben is vég nélküli háború lehetőségét”¹⁷ a se nem ellenséges, se nem baráti országokban. Tekintve azonban, hogy a proxyháború nem jellemzője a hidegháborúnak, a hibrid háborút nem hidegháborúnak, hanem annál a békéhez közelebb álló, de még mindig konfliktusos állapotnak kell tekintenünk. Ez az állapot, a hibrid háború állapota a forró béke.

A béke típusai között megkülönböztethetünk kétféle békét, a pozitív és a negatív békét.¹⁸ A pozitív békében az államok érdekei harmonizálnak, így sem a cselekvésben, sem a szándékok szintjén nem állnak konfliktusban egymással. Sokkal inkább széles körű kooperációt folytatnak, amely során nemzetbiztonsági szolgálataik képességeit transzparenssé teszik egymás számára.¹⁹ A negatív, vagy más néven forró békére ezzel szemben az érdekellentétek jellemzők, amelyek azonban csak a szándékok szintjén vezetnek konfliktushoz, a(z) intenzív cselekvések szintjén nem. Ez utóbbi kritérium a direkt és a proxyháborúk kizárását jelenti az állami érdekérvényesítésből. A szándékok szintjén való konfliktus azonban megengedi a fedett, megtévesztésre építő műveleteket, sőt, a forró béke felerősíti a nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységét, amelyeknek ebben a békében nincs engedélyezett rálátása egymás képességeire.

Az állami konfliktusok típusai így egy spektrumon helyezhetők el. A direkt háború és a pozitív béke jelezte két véglet között található a pozitív békéhez közelebb a forró béke és a direkt háborúhoz közelebb a hidegháború. A hibrid háború a forró békére jellemző államközi konfliktus.

¹⁵ RID 2013: xiv.

¹⁶ MILLER 2016: 228.

¹⁷ STEELE–HEINZE 2014: 103.

¹⁸ BODA 2020: 72.

¹⁹ BITTON 2014: 1021–1027.

Összegzés

A filozófiai értelmezések a lehetséges értelmezések közül a legáltalánosabbak és legelvontabbak. Nincs ez másként a hibrid háború katonafilozófiai értelmezése esetében sem. A katonafilozófiai értelmezéssel a tanulmány arra törekedett, hogy a hibrid háborút a direkt háborútól elkülönítve, azaz ne annak részeként, a 21. század elejének jellemző háborútípusaként értse meg. Ezen szempontok alapján a hibrid háború főbb jellemzője a relatíve kisebb jelentőséggel rendelkező államérdek kielégítésére törekedve az államok közötti konfliktus, amelyhez a megterjesztésre különösen alkalmas speciális eszközöket használnak fel, amelyekkel relatíve alacsony intenzitású erőszakot alkalmaznak. Ezen eszközök körébe tartoznak a nemzetbiztonsági szolgálatok, az információs támadások és az autonóm fegyverrendszerek. Ezen jellemzők alapján a hibrid háború a pozitív béke, illetve a hidegháború és a direkt háború között helyezkedik el, és forró békének nevezhető.

Felhasznált irodalom

- ALMÄNG, Jan (2019): War, Vaugeness and Hybrid War. *Defence Studies*, 19(2), 189–204. Online: <https://doi.org/10.1080/14702436.2019.1597631>
- BITTON, Raphael (2014): The Legitimacy of Spying Among Nations. *American University International Law Review*, 29(5), 1009–1070.
- BODA Mihály (2019a): A kisháború etikája. In HARANGI-TÓTH Zoltán szerk.: *A „kisháborúk” és a könnyű csapatok harcászata (1792–1918). Elmélet, etika és a gyakorlat*. Online: http://ludovika.lnkiy.in/Boda_2019a
- BODA Mihály (2019b): A CIA hidegháborús tevékenységének újraértékelése. 1. rész. *Szakmai Szemle*, 16(1), 25–45.
- BODA Mihály (2019c): A CIA hidegháborús tevékenységének újraértékelése. 2. rész. *Szakmai Szemle*, 17(2), 5–39.
- BODA Mihály (2019d): A CIA hidegháborús tevékenységének újraértékelése. 3. rész. *Szakmai Szemle*, 17(3), 5–34.
- BODA, Mihály (2020): Peacekeepers’ Autonomy and Military Authority. *AARMS*, 19(2), 65–78. Online: <https://doi.org/10.32565/aarms.2020.2.5>
- BODA Mihály (2021): *Katonai erények*. Budapest: Ludovika.
- BODA Mihály (2022): A hibrid háború etikája: az igazságos hibrid háború elmélete. In M. SZABÓ Miklós szerk.: *A hadtudomány aktuális kérdései napjainkban*. I. kötet. Budapest: Ludovika, 95–108.
- CLAUSEWITZ, Carl von (1961): *A háborúról*. I. kötet. Ford. Réczey Ferenc. Budapest: Zrínyi.
- FINLAY, Christopher J. (2018): Just War, Cyber War, and the Concept of Violence. *Philosophy and Technology*, 31(3), 357–377. Online: <https://doi.org/10.1007/s13347-017-0299-6>
- HOFFMAN, Frank C. (2007): *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*. Arlington, VA: Potomac Institute for Policy Studies.

- HOLECZ József (2017): A Geraszimov-doktrína egy másik megvilágításban. *Felderítő Szemle*, 16(3–4), 5–27.
- JOHNSON, James Turner (1995): Just War Tradition and Low-Intensity Conflict. In Alberto R. COLL – James S. ORD – Stephen A. ROSE szerk.: *Legal and Moral Constraints on Low-Intensity Conflict*. Newport, RI: Naval War College. 147–170.
- MILLER, Seumas (2016): Cyberattacks and „Dirty Hands”. Cyberwar, Cybercrime, or Covert Political Action? In Fritz ALLHOFF – Adam HENSCHKE – Bradley Jay STRAWSER (szerk.): *Binary Bullets. The Ethics of Cyberwarfare*. Oxford: Oxford University Press, 228–250. Online: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190221072.003.0012>
- MOLLOY, Ivan (2001): *Rolling Back Revolutions. The Emergence of Low Intensity Conflict*. London–Sterling: Pluto Press.
- RID, Thomas (2013): *Cyber War Will not Take Place*. Oxford: Oxford University Press.
- SIMICSKÓ István (2017): A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai. *Hadtudomány*, 27(3–4), 5–18.
- STEELE, Brent J. – Eric A. HEINZE (2014): From Smart to Autonomous Weapons. In Caron E. GENTRY – Amy E. ECKERT (szerk.): *The Future of Just War*. Athens, GA – London: University of Georgia Press, 98–114. Online: <https://doi.org/10.2307/j.ctt46nbn3.9>
- WHETHAM, David (2016): Cyber Chevauchées. In Fritz ALLHOFF – Adam HENSCHKE – Bradley Jay STRAWSER (szerk.): *Binary Bullets. The Ethics of Cyberwarfare*. Oxford: Oxford University Press, 75–88. Online: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190221072.003.0005>
- WITHER, James K. (2016): Making Sense of Hybrid Warfare. *Connections*, 15(2), 73–87. Online: <https://doi.org/10.11610/Connections.15.2.06>